

20 mei 1888 De Peel.

Wij stellen u voor, schrijft ons een der leerlingen van de Handelsschool, die op reis zijn ons naar de katoendrukkerij der heeren Van Vlissingen en Mathijsen te Helmond te vergezellen, welke ons met de meeste bereidwilligheid toegang verschaft hadden.

5 Hoofdzakelijk legt men zich hier toe op de vervaardiging van Indische stoffen zoals: sarongs, kaëns slendangs enz., en wij mogen zeggen, dat zij dit voortreffelijk doen, zoodat deze stoffen dan ook voor eenen leek niet van de Indische te onderscheiden zijn. De grootste zorg moet hierbij echter in acht genomen worden, daar de Javaan gehecht is aan zijne inlandsche kleuren en teekeningen. Zelfs bij de verpakking kan 10 één bandje, dat verkeerd bevestigd is of geene goede kleur heeft, de geheele waar voor den handel ongeschikt maken.

Deze fabriek ontvangt ruwe katoenen stoffen en onderwerpt ze aan verschillende bewerkingen, als het zengen, bleeken, scheeren, borstelen enz., ten einde de stof 15 voor het drukken geschikt te maken. Dit geschiedt machinaal (meestal met aniline kleurstoffen, ook indigo) door middel van groote koperen cylindere, waarop de figuren gegraveerd zijn. Men staat zoowel verbaasd over de technische bekwaamheid der arbeiders, als over de kunstige inrichting der machines, waarmede dit graveeren geschiedt.

Vergun ons nog een vraag die wellicht voor de kraakzindelijke huisvrouwen, welke zoo 20 gaarne met hare katoenen stoffen pronken, niet van belang ontbloomt is. Zouden zij wel weten, dat diezelfde katoenen stoffen gedurende eenigen tijd in kokenden koemest liggen? Maar maakt u niet ongerust; wat vuil gemaakt wordt, maakt men ook weer schoon en hare katoentjes hebben door deze bewerking schitterende kleuren gekregen.

Maar laten wij verder gaan. Wij gingen dezen eersten dag vaar de Peel. "De Peel", 25 zegt ge, is dat niet een moeras, dat daar ergens op de grens van Brabant en Limburg ligt!" Juist, dat moeras bedoelen wij, dat trok ons zoo aan, daar wij wisten, dat wij daar hartelijk welkom waren. Laten wij voet bij stuk houden en beginnen bij het begin. In deze Peel dan, die men in de wandeling een moeras belieft te noemen, liggen uitgestrekte veenderijen welke door verschillende maatschappijen ontgonnen worden.

30 Een dezer "de maatschappij Helenaveen", had ons in de gelegenheid gesteld met die "ellendige Peel" kennis te maken. Haar bootje de "Barend" bracht ons weldra te midden van een kanaalnet, dat de maatschappij ten behoeve van het vervoer en van de afwatering der venen heeft laten graven. Dit kanaal, bekend onder den naam van Helenakanaal, mondt bij Helden in het Noorder kanaal, dat op zijne beurt in de Zuid- 35 Willemsvaart bij Nederweert uitloopt.

De vraag, die wij ons hier nu stellen moeten, is: hoe verkrijgt men de turf?

Het antwoord is niet moeilijk te geven.

Het zoo bekende heideplantje, de Erica, groeit in eene dunne laag aarde (bonkaarde), 40 welke de turflagen aan het oog onttrekt. Deze moet dus verwijderd worden. Laten wij onzen oogen den kost geven en gindsche mannen gadeslaan, die, maar pas op, val niet, hier is een greppel. Weet ge, waartoe die dient? Van deze greppel hangt het welslagen eener veenderij af. Het water toch, dat in de turf aanwezig is, zakt hierin en vloeit zodoende gemakkelijk naar de kanalen af. Wij zijn intusschen bij onze vrienden

45 gekomen, twee kloek gebouwde Hannoveranen. Zij hebben juist de bonkaarde weggenomen en nu zien we duidelijk eene lichtgele stof liggen. Dit is de vale of mosturf, die zich uit mos en lisplanten gevormd heeft, welke nog niet geheel en al verkoold, maar gedeeltelijk verrot zijn. Komen vele lisplanten en grasstengels in de turf voor, dan noemt men die pijpert. Deze turf is dan ook ongeschikt als brandstof, maar wordt 50 gebruikt om 's winters de turf hoopen te bedekken en alzoo voor bevriezing te vrij waren. De werktuigen, waarvan zij zich bedienen, zijn hoogst eenvoudig; de een gebruikt eene spade, waarmee hij de veenlaag in gelijke deelen snijdt, den zoogenaamden "stikker" en een houten plankje, den oplegger, waarmee hij deze stukken, onze lange turven, omwerpt. De ander grijpt ze dan met eenen "riek", plaatst ze op 55 een kruiwagen en legt ze vervolgens op de hei in rijen of zoogenaamde stokken, welke 16 turven lang zijn (of 2.50 meter).

Deze mosturf is van de volgende laag zwarte of vette turf (darg) door het zoogenaamde lok, (d. i. lisplanten, waaruit voornamelijk turfstrooisel gemaakt wordt) gescheiden. Terwijl de slikker dapper door het veen snijdt, zien we plotseling een straaltje 60 water te voorschijn komen. Dit is een bewijs dat het te ruw behandeld is (de Maatschappij zal ons wel willen vergeven, dat wij dit van hare arbeiders durven zeggen). Men spreekt dan van "eene koe", de Duitschers maken het wat "milder", en noemen dit "ein Kalb". We zullen ons span Duitschers (twee man noemt men een span), die tusschen twee haakjes slecht Duitsch en goed Hollandsch spreken, laten doorwerken en een kijkje bij hunnen buurman gaan nemen. Hij is een Hoogevener en dadelijk aan 65 zijne kuitbroek te herkennen. Deze Hoogeveneren werken steeds alleen en wel "op 't

wagentje", de Duitschers daarentegen "op 't riekske."

Het is eigenaardig te hooren hoe de eerstgenoemden geheel andere benamingen voor de turf bezigen dan de Duitschers. Na moet ik wel erkennen, dat onze vriend een grappenmaker was, hij hield er ten minste allerkoddigste uitdrukkingen op na en noemde bij v. de gele turf "lever", de zwarte "echt spek", Pijpert vertolkte hij door het woord: "Hagenaartjes", omdat men in Den Haag, zoo vertelde hij, uit de lisplanten, die er in voorkomen, vuurmakers maakt. Hij werkte op dezelfde wijze als de Duitschers, doch verstond beter de kunst de turven te rijen (op stok te zetten) en gebruikte geen riek, alleen een stikker en een oplegger. Wanneer we dus een verticale doorsnee van den grond maken, dan krijgen we: 1o. bonkaarde, 2o. vale turf, 3o. zwarte turf, 4o. zand. Ten slotte nog eene algemeene opmerking over het graven. De grond is zoo zacht, dat het onmogelijk is, een diepe kuil te maken, zonder het gevaar te loopen, dat de wanden zouden instorten. Wanneer de gravers dan ook eenige klemmen (d.w.z.) eenige lagen van eene turf afgestoken hebben, gaan ze trapsgewijze voort, graven als 't ware trappen in de turf.

Het werkloon van een graver is per dag f2.50, f3; dat van een gewoon werkman f0.80 fl.50. Bovendien ontvangen de werklieden bij hunne komst van de Maatschappij eene hut, dekens, glazen, pannen enz" doch moeten dit alles bij vertrek weder teruggeven. Wij willen u niet vermoeien om de 1000 HA., die de oppervlakte van deze veenderijen uitmaken, met u geheel en al af te loopen, doch zullen u maar in de turfstroomfabriek brengen, waar ge alles op uw gemak bezien kunt. Deze fabricatie is eene vinding van den nieuweren tijd. Men heeft namelijk ontdekt, dat plantenvezels, welke in de vale turf voorkomen, zeer goed te gebruiken zijn. De praktijk heeft dan ook bewezen, dat turfstrooisel een uitstekende ligging voor dieren is. De vezel is, na bewerkt te zijn, niet hard en bezit de eigenschap, dat zij gretig water (8-maal haar volume) en ammonia in zich opneemt. Hiervan is het gevolg, dat turfstrooisel tevens eene uitstekende meststof wordt. Laten we nu eens nagaan, hoe het mogelijk is, dat men van die turven turfstrooisel maakt.

Hiertoe worden zij door middel van "Reiswölfe" (grootte cirkelvormige zaagbladen, waarvan de tanden tegenover elkaâr staan) in stukken gescheurd, welke door eenen elevator en eene jacobsladder in een groote, rondraaiende cylindervormige zeef gebracht worden. Het stof valt door de zeef en wordt daarna in pakken geperst. De groote stukken, die achtergebleven zijn, komen in aanraking met spijkertjes, welke zich aan de oppervlakte van eenen ijzeren cylinder bevinden, die in de zeef rondwentelt. De vezels zullen aan de spijkertjes blijven vastzitten en eindelijk voor uit de machine vallen. Een Hollander, de heer Béraud, heeft het gelukkige denkbeeld gehad, om deze vezels tot eene soort van wol te ver werken, die naar hem Béraudine genoemd wordt. Alles, wat nu nog in de zeef achtergebleven is, komt in groote persen, welke de massa tot rechthoekige pakken vervormen. Zoo worden eiken dag uit 1200 stère vale turf 750 pakken turfstrooisel vervaardigd, welke gemiddeld ieder 150 - 170 KG. wegen. Tegenwoordig voert men het turfstrooisel uit naar Bordeaux, Engeland, Duitschland, Zwitserland Italië.

De maatschappij Helenaveen trekt geen Béraudine uit de turf. Hierdoor gaat natuurlijk zeer veel verloren, dat voor anderen een aardige bron van inkomsten zou kunnen worden. Indien er namelijk iemand was, die het noodige kapitaal en de noodige energie bezat, om daar ter plaatse eene Béraudinefabriek op te richten, dan zou hij zeker op een inkomen van f5000 kunnen rekenen. Wie zal echter beginnen? Wij hopen van harte, dat er zich in de toekomst iemand zal aanbieden.

Maar wij moeten ons haasten, want het diner ons door een der bestuursleden zoo welwillend aangeboden, mogen wij niet laten wachten.

In gedachte zie ik u lachen; - ja, een diner in de Peel klinkt vreemd, maar het zal u duidelijk worden, indien ik u zeg, dat men op het zand dat door het ontvenen bloot gelegd wordt, de fijnste groenten en vruchten aankweekt.

Noemt ge, waarde lezers, de Peel nu nog een moeras?

Wij hopen van niet; moge deze gebrekkige beschrijving u bewijzen, dat ook hier door de energie van enkele mannen groote dingen tot stand gekomen zijn.

Aan het slot van dit rapport gekomen, kunnen wij niet nalaten een woord van hartelijken dank te brengen aan den directeur, den heer Bosch, die ons overall rondleidde en steeds bereid was ons ophelderingen te geven. Eveneens onze oprechte dank aan het bestuurslid den heer van L. voor de allervriendelijkste ontvangst welke hij ons bereid heeft!

De gezellige en leerzame uren in Helenaveen doorgebracht, zullen zeker lang in ons geheugen blijven!

A. J. L. V.

Personenregister

heeren Van Vlissingen en Mathijsen te Helmond.....1
twee kloek gebouwde Hannoveranen.....1
heer Béraud.....2
directeur, den heer Bosch.....2
bestuurslid den heer van L.....2
A. J. L. V.....2